

**ГАЛУЗЕВА ДОМІНАНТА
ВНУТРІШНЬОФІРМОВОГО РИНКУ ПРАЦІ**

Кляус Дмитро Павлович
аспірант кафедри ЗЕДП
Донецького національного
технічного університету

Наведено багаторівневу структуру галузевої специфіки внутрішньофірмового ринку праці. Проведено порівняльний аналіз видів економічної діяльності й обґрунтовано вибір галузевої домінанти. Виявлено рівень представництва соціально-трудо­вих відносин у машинобудуванні на національному ринку праці.

Представлена многоуровневая структура отраслевой специфики внутрифирменного рынка труда. Проведен сравнительный анализ видов экономической деятельности и обоснован выбор отраслевой доминанты. Выявлен уровень представительности социально-трудо­вых отношений в машиностроении на национальном рынке труда.

The multilevel structure of sectoral specificity of intra-firm labour market was presented. The comparative analysis of economic activities was carried out and the choice of a sectoral dominant was proved. The level of representativeness of social and labour relations in mechanical engineering on a national labour market was revealed.

Постановка проблеми. У міру розвитку ринкових стосунків у вітчизняній економіці все більшої значущості набувають соціально-трудо­ві відносини (далі СТВ). Наявність соціально-трудо­вого партнерства працівників і підприємців є запорукою гармонійного розвитку суспільства. Трудо­ве партнерство попереджує виникнення соціальних конфліктів, дозволяє уникати напруженості у суспільстві та знижує ймовірність виникнення кризових явищ. Від ефективності СТВ багато в чому залежать як результат господарської діяльності підприємства, так і реалізація професійно-кваліфікаційного потенціалу працівників. Ці стосунки виникають у рамках внутрішньофірмового ринку праці (далі ВФРП). При цьому, не існує двох однакових ринків праці підприємства як за масштабом соціально-трудо­вих відносин, так і за якісним змістом, а, отже, шляхи і методи вдосконалення СТВ в одному виді діяльності можуть бути

неприйнятими для іншого. Тому, обираючи шляхи та методи їх вдосконалення, необхідно враховувати галузеву специфіку. У свою чергу, досвід розвитку національних економік свідчить про домінування того чи іншого виду видів економічної діяльності. Оскільки ВФРП одних видів діяльності формує увесь спектр СТВ національного ринку праці, слід говорити про галузеве представництво соціально-трудова відносин. Тому необхідно виявити і вивчити галузеву доміную ВФРП.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У публікаціях з проблем ринку праці присутні три підходи до їх вивчення. Перший заснований на аналізі внутрішньофірмового ринку праці без урахування галузевої специфіки. Адептами його є Н. Маковська, Є. Кончаковський, Е. Онищенко [1; 2; 3]. Другий підхід полягає в дослідженні ринку праці підприємств у рамках конкретного виду економічної діяльності, прихильники якого є Л. Гришина, П. Карась, С. Сергейчук, І. Бузецький та Н. Жук [4; 5; 6]. У рамках третього підходу автори вивчають ринок праці галузі в цілому, не розглядаючи специфіку внутрішньофірмового ринку праці. Цим шляхом йдуть С. Омельченко, К. Ущатовський та І. Серединська [7; 8; 9]. Водночас, наявність галузевої специфіки припускає необхідність систематизації галузевої доміную. Це дозволить визначити значення соціально-трудова відносин на внутрішньофірмовому ринку праці цього виду діяльності для національного ринку праці.

Мета статті. Довести детермінованість соціально-трудова відносин на внутрішньофірмовому ринку праці багаторівневою ієрархією галузевої специфіки, що дозволить вибрати адекватні специфіці шляхи і методи досягнення соціального партнерства працівника і роботодавця.

Виклад основного матеріалу дослідження. Особливістю галузевої специфіки ВФРП є наявність трьох рівнів. Перший - вид економічної діяльності. Розвиток національної економіки характеризується показниками «валовий випуск продукції» (V_i) та «валова додана вартість»

(D_i), де i - відрізок досліджуваного періоду. Значущість видів економічної діяльності для розвитку національної економіки оцінюється показниками «доля валового випуску виду економічної діяльності у загальному обсязі валового випуску продукції» (dV_i) та «доля валової доданої вартості виду економічної діяльності у загальній валовій доданій вартості» (dD_i).

Історично промисловість є значущим для України видом економічної діяльності. Для аналізу динаміки її розвитку використовується показник «реалізована промислова продукція (роботи, послуги)» (S_i^n). Значущість промисловості оцінено з використанням показників: «валова додана вартість промисловості» (D_i^n), «валовий випуск продукції промисловості» (V_i^n). У табл. 1 надано значення показників D_i , V_i , S_i^n , D_i^n , V_i^n , dV_i та dD_i промисловості України за період із 2004 по 2011 рр. [10, с. 24-26; 11, с. 105]. Тенденції їх динаміки відбивають показники «середній ланцюговий темп приросту» (\bar{T}_{np}^n), «середній рівень ряду» (\bar{Y}). Для простоти викладу відрізок періоду представлено у скороченій формі: $i = \{04, 05, 06, 07, 08, 09, 10, 11\}$.

Таблиця 1

Характеристика розвитку промисловості України

Показники	Відрізок періоду								У цілому за період	
	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	\bar{T}_{np}^n	\bar{Y}
D_i , млрд.грн.	313,05	388,60	474,12	634,79	824,18	796,48	954,16	1134,52	20,19	689,99
V_i , млрд.грн.	809,99	995,63	1182,18	1565,06	2072,17	1955,69	2388,29	2882,49	19,88	1731,44
S_i^n , млрд.грн.	306,27	355,08	405,47	530,16	668,47	559,27	730,54	881,15	16,30	554,55
D_i^n , млрд.грн.	89,07	119,97	150,09	198,37	247,87	214,36	259,02	318,28	19,95	199,63
dD_i	28,45	30,87	31,66	31,25	30,08	26,91	27,15	28,05	-0,20	29,30
V_i^n , млрд.грн.	389,55	476,93	550,17	706,66	920,85	792,47	1033,19	1273,42	18,44	767,91
dV_i	48,09	47,90	46,54	45,15	44,44	40,52	43,26	44,18	-1,20	45,01

Дані табл. 1 свідчать про нерівномірний розвиток промисловості України протягом періоду. Так, максимальні значення мали відносні показники dV_{04} та dD_{06} . Якщо до 2006 р. спостерігалось зростання dD_i , то dV_i скорочувався включно до 2009 р., в якому показники досягли

мінімальних значень за період. У групі абсолютних показників S_i^n , D_i^n та V_i^n спостерігалось стійке зростання з одномоментним падінням їх значень у 2009 р. При цьому, значення $\bar{T}_{np}^l D_i^n$ та $\bar{T}_{np}^l V_i^n$ нижче $\bar{T}_{np}^l D_i$ та $\bar{T}_{np}^l V_i$, що відбиває більш швидкі темпи розвитку інших видів діяльності. Проте необхідно відмітити, що упродовж періоду значення D_i^n , V_i^n , dV_i та dD_i промисловості були максимальними серед інших видів економічної діяльності [10, с. 24-26; 11, с. 105]. Отже, соціально-трудова відносина у цьому виді економічної діяльності більшою мірою відбивають тенденції відносин національного ринку праці.

Економіка України є частиною європейської економіки, а, отже, їй властиві схожі тенденції розвитку. На прикладі Франції проілюстровано, наскільки ідентичний розвиток вітчизняної економіки тенденціям розвитку європейської економіки. У табл. 2 наведено значення dD_i для України та Франції [12].

Таблиця 2

Динаміка зміни dD_i промисловості України і Франції

Країни	Відрізок періоду								У цілому за період	
	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	\bar{T}_{np}^l	\bar{Y}
Україна	28,45	30,87	31,66	31,25	30,08	26,91	27,15	28,05	-0,20	29,30
Франція	43,74	45,01	42,54	41,10	39,72	37,76	36,12	35,52	-2,93	40,19

Значення \bar{Y} показують, що промисловість у Франції посідає більш значне місце у національній економіці, ніж в Україні. Значення \bar{Y} для Франції на 10,89% перевищує \bar{Y} України, але при цьому темпи скорочення dD_i Франції помітно вищі за темпи скорочення dD_i України. На відміну від коливального характеру розвитку промисловості України у Франції з 2005 р. спостерігалось неухильне падіння значення dD_i . Так, у 2004 р. різниця між показниками країн складала 15,28%, а у 2011 р. розрив скоротився до 7,47%. Значення dD_i переконують, що промисловість дуже значима для національних економік обох країн. Отже, соціально-трудова

відносини на ВФРП у промисловості ілюструють відносини на національному ринку праці, а з урахуванням відмінностей у моделях ринків праці Європи, Азії і США [2, с. 195-198] ці стосунки також придбавають національні особливості.

Аналіз першого рівня ієрархії галузевої специфіки довів перевагу в національних економіках одних видів економічної діяльності над іншими. При цьому, міра розбіжності в рівні значущості унікальна для кожної окремої країни. Переважання промисловості в економіці України обумовлює значущість її СТВ, а, отже, вона є галузевою домінантою ВФРП.

Другим рівнем ієрархії галузевої специфіки ВФРП є вид економічної діяльності у промисловості, із домінуванням одних видів над іншими. Відповідно до Додатка А Національного класифікатора України «Класифікація видів економічної діяльності» (далі КВЕД), промисловість включає чотири види економічної діяльності : добувна промисловість і розроблення кар'єрів; переробна промисловість; постачання електроенергії, газу, пари та кондиційованого повітря; водопостачання, каналізація, поводження з відходами [13]. Наявність видів обумовлює відмінність у значущості соціально-трудова відносин для ринків праці як промисловості, так і для національного.

Переробна промисловість домінує над іншими видами економічної діяльності. Для ілюстрації обрано показники: «валова додана вартість переробної промисловості» (D_i^{nnp}), «реалізована продукція переробної промисловості» (S_i^{nnp}), «випуск продукції переробної промисловості» (V_i^{nnp}), «доля валової доданої вартості переробної промисловості у промисловості» (dD_i^n), «доля реалізованої продукції переробної промисловості у промисловості» (dS_i^n) і «доля випуску продукції переробної промисловості в промисловості» (dV_i^n). У табл. 3 надано

значення D_i^n , D_i^{nnp} , V_i^{nnp} , S_i^n , S_i^{nnp} , dD_i , dD_i^n , dV_i^n та dS_i^n за вказаний період [10, с. 24-26; 14].

Таблиця 3

Динаміка валової доданої вартості за видами економічної діяльності

Відрізок періоду	Показники												
	D_i , млрд. грн.	V_i , млрд. грн.	Промисловість			Переробна промисловість							
			D_i^n , млрд. грн.	V_i^n , млрд. грн.	S_i^n , млрд. грн.	D_i^{nnp} , млрд. грн.	V_i^{nnp} , млрд. грн.	S_i^{nnp} , млрд. грн.	dD_i	dD_i^n	dV_i^n	dS_i^n	
2004	313,05	809,99	89,07	389,55	400,76	64,12	325,82	306,27	20,48	72,00	83,64	76,42	
2005	388,60	995,63	119,97	476,93	468,56	86,86	399,04	355,08	22,35	72,40	83,67	75,78	
2006	474,12	1182,18	150,09	550,17	551,73	109,42	456,73	405,47	23,08	72,90	83,02	73,49	
2007	634,79	1565,06	198,37	706,66	717,08	143,43	588,20	530,16	22,59	72,30	83,24	73,93	
2008	824,18	2072,17	247,87	920,85	917,04	164,74	751,62	668,47	19,99	66,46	81,62	72,89	
2009	796,48	1955,69	214,36	792,47	806,55	141,88	628,23	559,27	17,81	66,19	79,28	69,34	
2010	954,16	2388,29	259,02	1033,19	1065,11	158,48	812,07	730,54	16,61	61,19	78,60	68,59	
2011	1134,52	2882,49	318,28	1273,42	1329,27	186,17	982,43	881,15	16,41	58,49	77,15	66,29	
У цілому за період	\bar{T}_{np}^l	20,19	19,88	19,95	18,44	16,44	16,45	18,68	16,30	-3,12	-2,93	-1,03	-2,01

Судячи з даних табл. 3, dD_i^n має негативну динаміку. Значення dD_i^n скоротилося на 13,51% за період, і, як наслідок, значення dD_i на 4,47%. Порівнюючи $\bar{T}_{np}^l dD_i^{nnp}$ із $\bar{T}_{np}^l dD_i^n$ та $\bar{T}_{np}^l dD_i$, слід зазначити, що темпи зростання D_i^{nnp} відстають від темпів D_i^n та D_i відповідно на 3,48% і 3,74%. Це означає, що зростання промисловості, як і національної економіки, обумовлене динамікою інших видів економічної діяльності, а не переробної промисловості. Водночас, значення dD_i^n , dV_i^n та dS_i^n переконують, що переробна промисловість залишається провідною галуззю національної економіки. Отже, її соціально-трудові відносини показні для ринку праці промисловості.

Порівняльний аналіз місця і ролі переробної промисловості України і Франції надано у табл. 4 [12, 10, с. 24-26].

Динаміка розвитку переробної промисловості України і Франції

Відрізок періоду		Показники			
		Україна	Франція	Україна	Франція
		dD_i	dD_i	dD_i^n	dD_i^n
2004		20,48	22,39	72,00	51,19
2005		22,35	21,71	72,40	51,03
2006		23,08	20,69	72,90	50,33
2007		22,59	20,52	72,30	51,65
2008		19,99	19,47	66,46	51,55
2009		17,81	18,23	66,19	50,47
2010		16,61	17,73	61,19	49,91
2011		16,41	17,56	58,49	50,15
У цілому за період	\bar{T}_{np}^n	-3,12	-3,41	-2,93	-0,29

Дані табл. 4 показують, що значення показників $\bar{T}_{np}^n dD_i$ та dD_i досліджуваних країн мають незначні розбіжності. Так, $\Delta \bar{T}_{np}^n dD_i = 0,29$, а зменшення за період значень dD_i України та Франції склало відповідно 4,07% і 4,83%, де для Франції характерні великі темпи скорочення. Подібна динаміка значень показників відбиває однотипні тенденції розвитку переробної промисловості у національних економіках країн. Проте, значення $\bar{T}_{np}^n dD_i^n$ України значно перевищують $\bar{T}_{np}^n dD_i^n$ Франції, для якої характерний стабільний рівень значень dD_i^n . Якщо у 2004 р. різниця між показниками dD_i^n становила 20,81%, то у 2011 р. вона скоротилася до 8,34%. При цьому, dD_i^n України знизився за період на 13,51% проти 1,04% Франції. Це свідчить або про нестійкий розвиток переробної промисловості України, або про прагнення до природного рівня у структурі промисловості. Так чи інакше, тенденції її соціально-трудова відносин на ВФРП відбивають тенденції на ринку праці промисловості, а, отже, і на національному ринку.

Аналіз другого рівня ієрархії галузевої специфіки показує нерівномірність розвитку видів економічної діяльності у промисловості.

Безумовне домінування переробної промисловості відбиває вертикальну залежність в ієрархії, де тенденції на ринках праці домінуючих галузей на нижніх рівнях представляють тенденції на рівнях вищих.

Третім рівнем ієрархії галузевої специфіки ВФРП є вид економічної діяльності у переробній промисловості. У її структурі слід виділити машинобудування. Відповідно до КВЕД, переробна промисловість включає 24 розділи, в які згруповано однорідні види діяльності. При цьому машинобудування у складі переробної промисловості не виділяється в окрему групу або розділ і не є присутнім як вид економічної діяльності взагалі [13]. Проте, Державною службою статистики України машинобудування виділене в окрему категорію, яка містить 5 розділів із наведених у КВЕД: виробництво комп'ютерів, електронної та оптичної продукції, виробництво електричного устаткування, виробництво машин і устаткування, виробництво автотранспортних засобів, причепів і напівпричепів та виробництво інших транспортних засобів [11, с. 112].

Для оцінки значущості машинобудування використано показники: «реалізована продукція машинобудування» (S_i^{mu}), «доля реалізованої продукції машинобудування у промисловій продукції» (dS_i^n). У табл. 5 надано значення S_i^{np} , S_i^{mu} та dS_i^n за обраний період [14].

Таблиця 5

Динаміка реалізованої продукції за видами економічної діяльності у переробній промисловості

Показники	Відрізок періоду								У цілому за період
	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	\bar{T}_{np}^a
S_i^{np} , млрд.грн.	306,27	355,08	405,47	530,16	668,47	559,27	730,54	881,15	16,30
S_i^{mu} , млрд.грн.	53,57	59,67	68,73	98,34	121,78	85,83	116,35	154,19	16,30
dS_i^n	17,49	16,8	16,95	18,55	18,22	15,35	15,93	17,5	0,01

Дані табл. 5 відбивають нерівномірний розвиток машинобудування.

При значенні $\bar{T}_{np}^l dS_i^n = 0,01$ протягом періоду dS_i^n змінювалося хвилеподібно, з мінімальними значеннями dS_{05}^n , dS_{09}^n та піком у dS_{07}^n . Рівнозначність $\bar{T}_{np}^l S_i^{nnp}$ та $\bar{T}_{np}^l S_i^{msh}$ показує, що тенденції розвитку машинобудування схожі з тенденціями переробної промисловості. Проте, машинобудування не є домінуючим видом економічної діяльності. У структурі реалізованої продукції переробної промисловості воно посідає четверту позицію, поступаючись виробництву металургійному, готових металевих виробів та харчових продуктів, напоїв і тютюнових виробів [14]. Ю. Баратшевська та І. Серединська відмічають, що за обсягами виробництва доля машинобудування, у відношенні до усієї промисловості, значно менша ніж у розвинених країнах [15, с. 21; 9, с. 75]. Якщо за низько економічних показників машинобудування України поступається іншим видам економічної діяльності, то за масштабом ринку праці і концентрації напрямів діяльності воно є лідируючим [13; 11, с. 370, 372]. Як відмічає Н. Жук, зміна значень основних показників розвитку цієї галузі безпосередньо впливає на зайнятих в ній працівників [6, с. 46]. Водночас, ефективність функціонування машинобудівних підприємств залежить від людських ресурсів та їх потенціалу [4, с. 50]. Отже, розвиток машинобудування і пов'язані з цим тенденції динаміки ринку праці ілюструють тенденції ринку праці у переробній промисловості.

Таким чином, якщо на одних рівнях ієрархії галузевої специфіки домінування видів економічної діяльності однозначно визначається економічними показниками, то на інших слід враховувати інші параметри, які характеризують кількість та якість виникаючих СТВ. Це обумовлює представництво відносин між працівником і роботодавцем на ВФРП машинобудування на ринку праці переробної промисловості.

Висновки. По-перше, аналіз першого рівня ієрархії галузевої специфіки виявив однозначне домінування промисловості в економіці України. Отже, цей вид економічної діяльності є галузевою домінантою,

соціально-трудові відносини на ринку праці підприємств якого є представницькими для національного ринку праці.

По-друге, соціально-трудові відносини на ВФРП першого рівня ієрархії є сукупністю стосунків другого рівня. Тому домінування переробної промисловості свідчить про найбільше представництво її СТВ на внутрішньофірмовому ринку праці у промисловості і національному ринку праці.

По-третє, порівняння видів економічної діяльності на третьому рівні ієрархії галузевої специфіки показало, що визначення домінуючого виду діяльності не завжди можливо тільки на основі економічних показників. Лідирування машинобудування за масштабом ринку праці і концентрації напрямів діяльності означає, що тенденції ВФРП цієї галузі ілюструють тенденції на ринку праці переробної промисловості з кількісного і якісного боків.

По-четверте, багаторівнева структура галузевої специфіки має вертикальну залежність, де характер соціального партнерства між працівником і роботодавцем на вищих рівнях ієрархії детермінується тенденціями соціально-трудових відносин на нижчих рівнях. Тому вироблення шляхів і методів вдосконалення соціального партнерства сторін трудових угод повинно базуватися на специфіці машинобудування, яке є галузевою домінантою для України.

Література:

1. Маковская Н.В. Практика использования внешнего и внутреннего найма / Н. В. Маковская // Вісник Донецького університету. Серія В: Економіка і право. – спецвип. – 2011. – Т 1. – С. 96-98.
2. Кончаковський Є. О. Сучасні моделі ринку праці: стан та шляхи розвитку / Є. О. Кончаковський // Наукові праці Полтавської державної аграрної академії. Серія: Економічні науки. – Полтава : ПДАА, 2011. – № 3. – Т 2. – С. 195-198.

3. Онищенко Е. Система управління кадровим потенціалом підприємства: підхід до проектування підсистем / Елеонора Онищенко // Вісник Тернопільського національного економічного університету. – 2012. – № 1. – С. 137-144.
4. Гришина Л. О. Особливості управління персоналом машинобудівних підприємств на засадах активізації інноваційної діяльності / Л. О. Гришина, П. М. Карась, С. І. Сергійчук // Вісник національного університету "Львівська політехніка". Менеджмент та підприємництво в Україні: етапи становлення і проблеми розвитку: зб. наук. праць / відповід. ред. О. Є. Кузьмін. - Львів : Вид-во Львівської політехніки, 2012. – № 722. – С. 48-53.
5. Бузецький, І. Г. Засади формування та ефективного використання персоналу машинобудівного підприємства [Текст] / І. Г. Бузецький // Вісник Хмельницького національного університету. Економічні науки. – 2010. – №6. – Т.2. – С. 91-96.
6. Жук Н. І. Кадрове забезпечення економічного розвитку машинобудування України / Н. І. Жук. // Вісник економічної науки України. – 2011. – № 2 (20). – С. 46-49.
7. Омельченко С. Н. Обоснование необходимости управления человеческим капиталом промышленного предприятия на основе обучения персонала / С. Н. Омельченко // Складні системи і процеси. – 2010. – № 2. – С. 91-97.
8. Ущатовський К. В. Сучасні теоретико-методологічні підходи до управління персоналом на промислових підприємствах / К. В. Ущатовський // Економіка промисловості. – 2010. – № 1 (49). – С. 131-135.
9. Серединська І. Машинобудівна галузь України та стан управління її підприємствами / Ірина Серединська // Галицький економічний вісник. – 2011. – № 4. – С.74-81.

10. Україна у цифрах 2011: статистич. зб. / За ред. О. Г. Осауленка. – К. : Держ. служба статистики України, 2012. – 251 с.
11. Статистичний щорічник України за 2010 рік / За ред. О. Г. Осауленка. – К. : Август Трейд, 2011. – 560 с.
12. Valeur ajoutée par branche d'activité en 2011 [Electronic resource] / National Institute of Statistic and Economic Studies, 2011. – Режим доступу: <http://www.insee.fr>.
13. Класифікація видів економічної діяльності (ДК 009:2010) [Електронний ресурс] / Державна служба статистики України. – Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua/work/klass200n.htm>. – 10.09.12.
14. Обсяги реалізованої промислової продукції (робіт, послуг) за 2001-2011 роки [Електронний ресурс] / Державна статистична служба України. – Режим доступу: http://www.ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2007/pr/orp_rik/orp_06_u.htm. – 02.09.2012 р.
15. Барташевська Ю. М. Розвиток машинобудування України: стан, проблеми, перспективи / Ю. М. Барташевська // Європейський вектор економічного розвитку. – 2010. – № 1. – С. 19-25.